

TARTALOM:

„1916 karácsony a harctéren” 1

ÁGOSTON András

Károly Gyula Csodálatos kenyérszaporítás című főoltárképe a dunakeszi gyártelepi Jézus Szíve-plébániatemplomban 2

KEREKES Dóra

Sztrájk következményekkel 5

W. BARNA Erika

„A fényben élő ember” 8

VARGA István József

Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története, 5. rész, 1930-1936 7

MÁJER Tamás

Mongol lovak Alagon 15

KOSZTOLÁNYI Tímea

Egy lelkész portréja, 2. rész 17

SZÁMUNK SZERZŐI:

ÁGOSTON András – történész, művészettörténész

KEREKES Dóra – történész, a Révész István Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

KOSZTOLÁNYI Tímea – tanár

MÁJER Tamás – könyvtáros

VARGA István József – református presbiter

W. BARNA Erika – kézírás kutató, grafoterapeuta

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Alapító szerkesztők:

Csoma Attila és Lőrincz Róbert

Felelős szerkesztő:

Lőrincz Róbert

Szerkesztő:

Kerekes Dóra

Kiadja a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár

Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Lőrincz Róbert

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter ny. Budapest

ISSN 1789-9230

A lap megjelenését

Dunakeszi Város Önkormányzata
támogatja

ÁGOSTON ANDRÁS

Károly Gyula Csodálatos kenyérszaporítás című főoltárképe a dunakeszi gyártelepi Jézus Szíve-plébániatemplomban

Károly Gyula 1961-es keltezésű, tekintélyes méretű (kb. 3 x 6 m),¹ vászonra festett olajfestménye a dunakeszi gyártelepi (korábbi nevén MÁV műhelytelepi) Jézus Szíve-plébániatemplom talán leglátványosabb éke. A kép a főoltár építménye fölött, az egyhajós-, egyenes szentélyzáródású templom nyugati falán függ. (Jelzés jobbra lent: Károly Gyula 1961.) A templom szentélyét – benne a főoltárképet – 2016-ban restaurálta Maracsó Iza-bella, Fodor Edina és Hegedűs Judit okleveles festőrestaurátor, valamint Karácsony Zsolt szobrászművész.²

A festménynek otthont adó neobarokk templomépületet 1940-ben tervezte Pázmándi István műegyetemi adjunktus,³ akit az építészeti stílus legnagyobb XX. századi alakja, Wälder Gyula javasolt a munkára.⁴ Az 1942–1944 között megvalósult templomépítést, és az 1944. június 29-i felszentelést⁵ követően a főoltárkép helye sokáig üresen állt, egy korabeli fotó szerint egy hatalmas kereszt függött a falon a dupla pilaszterpár között. Egészen 1961-ig kellett várni, hogy az egyházközségnek módja nyíljon a főoltárkép elkészíttetésére. Fehér Zoltán gyártelepi plébános (1918–1975) Károly Gyula keszthelyi festőművészt kérte fel a munkára, amelynek összköltsége 9800 forintra rúgott.⁶ Az elkészült festményt a műhelytelepi férfiak közreműködésével, éjszakába nyúló munkával feszítették vakráamára, és helyezték el mai helyére a templomban. 1962. június 24-én, Úrnapján, a templombúcsú keretében áldotta meg a főoltárképet dr. Galla Ferenc pápai prelátnak, apát, nyugalmazott egyetemi tanár; az ünnepi beszédet Földi Dezső rákospalotai káplán mondta.⁷

A fellelt források sajnos arról hallgatnak, hogy a gyártelepi plébánia, illetve Fehér Zoltán plébános miként került kapcsolatba Károly Gyulával, akinek kiterjedt egyházművészeti munkássága szinte kizárólag a korabeli Veszprémi Egyházmegye területére korlátozódott. Károly Gyula hatalmas életműve annak ellenére alig dokumentált, hogy őt tekinthetjük a második világháború utáni évtizedek, főleg az 1950-es, 1960-as, 1970-es évek vallásos festészetének és különösen a templomi falképfestészet egyik legfontosabb és legtermékenyebb művelőjének. A festő mélyen hívő családban, egy temetkezési vállalkozó és műbútorasztalos hatodik gyermekeként, 1910. január 22-én, Keszthelyen látta meg a napvilágot. Balaton-parti szülővárosához – néhány budapesti évet leszámítva – 1989. február 13-án bekövetkezett haláláig hű maradt. Már gimnáziumi éve alatt erős elhívást érzett a szerzetesi pálya iránt, jelentkezett is novíciusnak először a premontrei, majd a karmelita rendbe, de végül nem tett örökfogadalmat, hanem a festészetet választotta. 1933-ban kezdte meg tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán, ahol Kandó

1 Szepes Béla szíves közlése; *Dunakeszi Gyártelepi Jézus Szíve Plébánia Historia Domusa*, 1962. évi bejegyzés.

2 Fodor Edina–Maracsó Izabella–Hegedűs Judit–Karácsony Zsolt: *Dunakeszi, gyártelepi Jézus szíve templom szentély teljes restaurálása*. Restaurálási dokumentáció, 2016.

3 *Dunakeszi gyártelepi Jézus Szíve templom alapítólevele*. In: *Lapok Dunakeszi Múltjából. Kézirat Történelem*. Dunakeszi, Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár, 2011. 138–139.

4 Az 1939-ben alakult Dunakeszi MÁV Műhelytelepi Templomépítő Bizottság 1940 márciusában eredetileg Heintz Béla építész-mérnök három darab és Aggházy Tibor építész-mérnök négy darab templomtervét terjesztette fel a Magyar Államvasutak igazgatóságához. Az igazgatóság elnöke, Láner Kornél azonban ezeket a terveket túl modernnek tartotta, és nem volt hajlandó őket elfogadni, inkább felkérte a műegyetemi Ókori Építészeti Tanszékét, hogy ajánljanak egy barokk tervezésben jártas építész. Ágoston András: *Egyházi élet Dunakeszin és Alagon 1910 és 1945 között*. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 202.

5 *Dunakeszi Szent Mihály templom Historia Domusa (III. kötet)*. 60.; *A Magyar Királyi Államvasutak Dunakeszi Főműhelyének története*. kézirat, én. (terminus ante quem: 1944.) Révész István Helytörténeti Gyűjtemény Műhelytelep szekció 158, 205–206.

6 1961. május 18-án kelt levél. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, I. Püspöki Levéltár, Váci Püspöki Hivatal iratai, Acta Parochiarum, Dunakeszi 1945–1966. 1441/61. (Kosztolányi Tímea szíves közlése.)

7 *Dunakeszi Gyártelepi Jézus Szíve Plébánia Historia Domusa*, 1962. évi bejegyzés.

László és Nagy Sándor voltak a mesterei. A diplomát 1939-ben vehette át, ezt követően a fővárosban portréfestőként dolgozott, de 1944-ben visszaköltözött Keszthelyre. Első egyházi falképeit már főiskolásként megfestette Balatonakalin (1935) és Dörgicsén (1936, 1939), életművében azonban fordulópontnak tekinthető, hogy az ötvenes években megbízást kapott a Jásd melletti Szentkút búcsújáró kápolnájának (1954), valamint a jásdi plébániatemplomnak (1957) a kifestésére. E két monumentális munka meghozta számára a hírnevet, legalábbis egyházi berkekben.⁸ A murális lehetőségek mellett megkapta első nagyszabású oltárkép-megbízásait: 1958-ban megfestette a vöröstói templom Maria Immaculata főoltárképét,⁹ majd 1961-ben elkészült a dunakeszi gyártelepi Jézus Szíve-plébániatemplom számára a *Csudálatos kenyérszaporítás* főoltárkép is.

A dunakeszi festmény tulajdonképpen a művész legtermékenyebb korszakának az egyik nyitóképe. Károly Gyula ugyanis az 1960-as, 1970-es években sorra alkotta az oltárképeket, valamint a templomokban elhelyezett, vászonra festett monumentális műveket (pl. Barnag 1967, Szápár 1970, Külsővat 1975–1976, Mersevát 1980), és ugyanebben az időszakban több nagyméretű falképen is dolgozott (freskók, szekciók pl. Bakonygyepes 1963, Püspökmolnári 1964, Garabonc 1965, Vörösköpuszta 1966–1967, Cserszeg 1968, Zalamernye 1968, Zalavár 1971, Veszprém Szent László-templom).¹⁰ Magát a

A dunakeszi gyártelepi templom főoltárképe

8 Kostyál László: *Károly Gyula emlékezete*. Magánkiadás, Zalaegerszeg, 1995. 1–2.

9 Kostyál 1995. 14.

10 Kostyál 1995. 2., 8–15.

kenyérszaporítás témáját tudomásom szerint csak Dunakeszin ábrázolta.

Az Újszövetségben mind a négy evangélista beszámol a csodálatos kenyérszaporításról, amikor Jézus öt kenyérral és két hallal jóllakottott ötezer férfit, és azok családtagjait.¹¹ Két szentírási könyvben egy második kenyérszaporításról is olvashatunk, amikor Jézus hét kenyérral és néhány hallal négyezer férfit lakottott jól.¹² Ez a történet a gondoskodó isteni szeretet egyik legszebb bibliai megnyilvánulása, hiszen Jézus azért hajtotta végre a csodát, mert megsajnálta az elé gyűlő és a tanítását hallgató tömeget. Az evangélista szerint „*megesett rajtuk a szíve*”.¹³ Ugyanakkor a kenyérszaporítás csodáját már az ókeresztény kortól az Eucharisztia, az Oltáriszentség előképének tekintették.¹⁴ Minden evangélistánál szerepel, hogy Krisztus megáldotta a kenyeret, illetve halát adott, Máténál, valamint Márknál meg is töri a kenyeret, mielőtt a tanítványoknak adta volna. Jánosnál pedig a kenyérszaporítást követő napi prédikációjában nevezi önmagát Jézus az élet kenyérének: „*Aki hisz bennem, annak örök élete van. Én vagyok az élet kenyere. Atyáitok mannát ettek a pusztában, mégis meghaltak. Ez a mennyből alászállott kenyér, aki ebből eszik, nem hal meg. Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér. Aki e kenyérből eszik, örökké él. A kenyér, amelyet adok, a testem a világ életéért. [...] Aki eszi az én testemet, és issza az én véremet, annak örök élete van, s feltámasztom az utolsó napon.*”¹⁵

A korai keresztény művészetben általában csak a kenyereskosár és két hal ábrázolásával utaltak a kenyérszaporításra, illetve ezáltal az Eucharisziára, és közvetve az Utolsó vacsorára. Ilyen egyszerű, V. századi mozaikkép díszíti a csoda helyszínén, Tabgában (Izrael) emelt templom szentélyét is. Már az ókeresztény síremlékszobrászatban és a katakombafreskókon kialakult az ételek megáldásának képtípusa is. Ezekon az ábrázolásokon Krisztus mindig két- vagy két pár apostol között áll, miközben kinyújtott kezével megáldja a kenyeret és a halat, amiket az apostolok nyújtanak felé. Ilyen ábrázolás látható pl. a ravennai Sant' Apollinare Nuovo-templom egyik VI. századi mozaikján. Előfordul, hogy a jelenet mindössze kétszereplősre redukálódik, pl. a Vatikáni Múzeumban lévő, IV. század második felében készült Crescentianus szarkofágon, amin egy apostol halat nyújt Krisztus felé, aki egyik kezével megáldja azt, a másik kezében lévő pálcával pedig megérinti a lábainál lévő kenyereskosarat. A halat tartó apostol Szent András, aki felhívta a figyelmet arra a fiúra, akinél az öt kenyér és a két hal volt. A kenyérszaporítás ábrázolásain csak viszonylag későn, a IX. századtól kezdtek el a tömeget is megjeleníteni. Ezekon a kora középkori miniatúrákon mindig a kenyeret felemelt karral megáldó Krisztus uralja a kép közepét, és az ő alakjához csatlakoznak jobbról és balról az egyes figurák nagyobb

Kenyérszaporítás a Magdeburgi antependiumon

11 Mt 14,13–21; Mk 6,31–44; Lk 9,10–17; Jn 6,1–15

12 Mt 15,32–39 és Mk 8,1–10

13 „Amikor kiszállt és látta a nagy tömeget megesett rajtuk a szíve. Olyanok voltak, mint a juhok pásztor nélkül.” Mk 6,34; Mt 14,14.

14 Akár csak a mannahullást/ mannaszedést és a kánaeni menyegzőt.

15 Jn 6,31–36.

csoportjai. A csodálatos kenyérszaporítás és az Eucharisztia szoros összefüggését a középkori művészet is hangsúlyozta, a tömegjelenet ábrázolásán gyakorivá vált a kenyér kiosztásának és elfogyasztásának motívuma, ahogy ezt az Ottó-kori művészet egyik legszebb példáján, a 970 körüli Magdeburgi antependium egyik elefántcsont-faragványán is megfigyelhetjük. A kenyérszaporítás ikonográfiája ezt követően már csak annyit változott, hogy a késő középkorban a fiú a kenyérral és a hallal a fő alakok közé került. A képtípus a XVI. századtól egyre ritkábbá vált, ábrázolása a kánai menyegző és a manna-hullás mögé szorult.¹⁶

Ebből a több évszázad alatt kialakult ikonográfiai hagyományból merített Károly Gyula is a dunakeszi-gyártelepi kép festése közben. A művész a hosszú fehér tunikát és vörös köpenyt viselő Krisztust egy lépcsőzetes kialakítású, zöld fűvel benőtt dombra állította, ezzel a központi alak a tömeg fölé magasodik, egyedül uralja a képmező felső harmadát. Mellesleg megjelenik Jézus töviskoszorúval átfont lángoló szíve, a megváltó isteni szeretet jelképe, amely mintegy a kenyérszaporítás csodája által, és az emberiségnek adott Eucharishtiában, a természetfölötti kenyérben is megnyilvánul. Az előtér és a háttér alakjai – hozzávetőlegesen ötven ember – gyűrű alakú csoportfűzésben jelennek meg Jézus körül, aki áldó gesztusra emeli két karját, egyiket a tömeg fölé, másikat a lába elé helyezett kenyereskosár fölé tartva. A festmény jobb szélén álló kék ruhás alakban valószínűleg azt a fiút fedezhetjük föl, akie eredetileg az étel volt.

A képen lényegében összecsúsznak az idősíkok. Egyszerre látjuk a Jézus lába előtt lévő kenyereskosár tartalmának cso-

16 Sachs, Hannelore-Badstübner, Ernst-Neumann, Helga: *Christliche Ikonographie in Stichworten*. Leipzig, Koehler&Amelang, 1973. 356–357.; Seibert, Jutta: *A keresztény művészet lexikona*. Bp., Corvina, 1986. 64–65.

dálatos megszorítását, valamint a csodát követően az étel szétosztását és elfogyasztását. Ugyanakkor egyszerre jelenik meg a festményen Krisztus kora és a kép szemlélőjének korszaka azzal, hogy a festmény előtérében álló karinges pap kiszolgáltatja az Oltáriszentséget egy polgári ruhás családnak, a tőlük balra lévő – paraszti viseletbe öltözött – házaspár, pedig szemmel láthatóan az áldozás utáni lelki elmélyülés pillanatait éli meg. Károly Gyula a festményen elsősorban a feltétlen áhítatot akarta megteremteni, és tudatosan elutasította, illetve túl akart lépni a századfordulóra olyannyira jellemző szekularizált templomi művészetben. A feltétlen áhítat megteremtésének eszköze volt a historizáló hűség figyelmen kívül hagyása. Eleget tett az egyházi festészet hagyományainak azzal, hogy a bibliai szereplőket Krisztus korabeli ruhákban – valójában többüket inkább a XIX. századi orientalista festmények keleti-arabos öltözeteiben – jelenítette meg; a kortárs, és lényegében típust képviselő alakokat azonban az 1950-es, 1960-as évek, tehát a festő saját korának viseletében ábrázolta. Ez a megoldás a XIX. századi historikus szemlélettel ugyan ellentétes, de teljesen mindennapi a középkori vagy a barokk festészetben, gondoljunk pl. azokra a XVIII. századi ábrázolásokra, amelyeken Szent István király zsinóros-magyaros dolmányban ajánlja fel a Szent Koronát, illetve Magyarországot Máriának. A tudatosan alkalmazott viseletbeli kettősség Károly Gyula több művén megfigyelhető. Ugyanakkor pl. a hatvanas évek közepén készült somogybükkösi, *Szent Család az ácsműhelyben* című festményen két azonos korszak szereplője jelenik meg eltérő viseletben: Szent Józsefet „bibliai ruhában” látjuk, Mária viszont egy népviseletbe öltözött fejkendő parasztasszony.¹⁷ Tehát ez a festői megoldás nemcsak az eltérő korszakok érzékeltetésének az eszköze, hanem elsősorban a Károly Gyula vallásos festészetére olyannyira jellemző didaktikusságot szolgálta, hogy a kép szemlélője minél könnyebben befogadhassa az ábrázolás mondanivalóját, azonosulhasson az ábrázolt élethelyzettel, vagy akár az egyes alakokkal. A dunakeszi festmény előtérnek kortárs alakjai rendkívül portrészzerűek, valószínűleg élő modell vagy fénykép után készültek. Szakáll Lászlóné szerint az áldoztatást végző pap modellje, az akkor a dunakeszi Szent Mihály-főplébánián káplánként szolgáló Hajdu Jenő lehetett. A polgári ruhás család tagjai minden bizonnyal a „templomépítő” Lányi Ferenc és felesége, valamint három gyermekük: Iлона, Katalin és Ferenc.¹⁸ Az előtér bal szélén ülő kopasz, bajszos, kerekfejű, paraszti viseletbe öltözött alakban Szakállné szerint Ézsau László Lászlót (sic!) ismerhetjük fel, a mellette álló népviseletbe öltözött asszonyban pedig az ő feleségét.

Károly Gyula ezen a festményén kevésbé élt a kolorit eszközeivel. A tudatosan és jól átgondolt kompozíció, a rajzosság és a – reprodukcióban alig visszaadható – finoman visszafogott színek teszik igen hatásossá az alkotást. Károly Gyula művészetében a két világháború közötti újklasszicizmus hagyományait vitte tovább a formák megőrzésének igényével, de életművének egyházművészeti alkotásain – így a dunakeszi-gyártelepi főoltárképen is – egy mély lelkeségről tanúskodó, szimboliztikus újklasszicizmust teremtett meg.

17 Fotó a somogybükkösi festményről in. Kostyál, 1995. 14.

18 Lányi Ferenc épp a festmény készítésének évében, 1961-ben hunyt el. Fehér Zoltán a templom Historia Domusában szép nekrológban emlékezett meg a dunakeszi MÁV főműhely hajdani főműhelyfőnökéről. Lányi Ferencről ld. még: *Dunakeszi arcképcsarnok*. Szerk. Csoma Attila. Dunakeszi, Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár, 2005. 105.